

PRZEMYŚL ПШЕМЫСЛЬ

TEKST: Piotr Bryliński
Wykorzystane w tekście zdjęcia
pochodzą ze strony internetowej
<http://visit.przemysl.pl/>

Przemysław jest jednym z najstarszych i zarazem najpiękniejszych miast Polski. Na przestrzeni wieków leżące u podnóża Karpat miasto było świadkiem wielu często króć burzliwych wydarzeń, które wpisując się w złożoną historię Rzeczypospolitej, ukształtowały jego współczesne oblicze. Równie duży wpływ na dzieje miasta wywarli zamieszkujący je przedstawiciele różnych narodowości, grup etnicznych oraz wyznań. I choć w wyniku dziejowej zawieruchy wielu z dawnych mieszkańców bezpowrotnie zniknęło, ślad po ich egzystencji zauważalny pozostaje po dziś dzień w przestrzeni miejskiej. Wszystko to sprawiło, że Przemysław jest na swój sposób miastem wyjątkowym, w którym nie tylko panuje specyficzny klimat kształtowanej przez stulecia przez jego mieszkańców różnorodności, ale również dominuje bogactwo rozmaitych pozostałości z poszczególnych epok w historii miasta.

RYS HISTORYCZNY

Według zapisów kronikarza Jana Długosza Przemysław został założony w VII wieku przez przywódcę plemienia Lędzian Przemysława. Jedną z legend podaje, że podczas łowów książę upolował niedźwiedzia, a w miejscu tym postanowił wzniesić warowny gród, który został nazwany na jego cześć. Niedźwiedź zaś stał się późniejszym herbem Przemysława.

Pierwsza historyczna wzmianka o Przemysławie datowana jest na rok 981 i pochodzi z kroniki Nestora. Wówczas przemyski gród został podbity przez księcia kijowskiego Włodzimierza. W 1018 roku miasto powróciło w granice państwa polskiego wraz z Gro-

Pшемысль является одним из старейших и самых красивых городов Польши. Расположенный у подножия Карпат город на протяжении веков неоднократно был свидетелем многих бурных событий, которые были частью сложной истории Речи Посполитой и сформировали его современный вид. Также большое влияние на историю Пшемысли оказали его жители – представители разных национальностей, этнических групп и религий. И хотя в результате исторического потрясения многие из бывших жителей безвозвратно ушли, след их существования по сей день остается заметным в городском пространстве. Именно поэтому Пшемысль является уникальным городом, в котором существует не только специфический климат, в течение многих столетий сформированного его жителями разнообразия, но также доминирует богатство различных эпох истории города.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР

Согласно записям летописца Яна Длугоша, Пшемысль был основан в VII в. лидером племени Ляхов Пшемыславом. Одна из легенд гласит, что во время охоты князь убил медведя, и в том месте решил построить укрепленный град, который был назван в его честь. Медведь позже стал гербом Пшемысли.

Первое историческое упоминание о Пшемысле датируется 981 г. в летописи Nestora. Тогда пшемыский град был завоеван киевским князем Владимиром. В 1018 г. город был возвращен герцогом, а

Stare miasto

dami Czerwieńskimi za sprawą księcia, a późniejszego pierwszego króla Polski, Bolesława Chrobrego. W latach kolejnych miasto było wielokrotnie najeżdżane i stanowiło obiekt zaciętych walk z ościennymi księstwami ruskimi i węgierskimi. Od 1087 roku Przemyśl pełnił przez okres blisko 200 lat funkcję stolicy udzielnego księstwa ruskiego. Ostatecznie został ponownie przyłączony do Polski w 1340 roku przez króla Kazimierza Wielkiego, który na górującym nad miastem wzgórzu nakazał wznieść zamek. Warownia przetrwała do czasów współczesnych.

Po utrwaleniu przynależności Przemyśla do Polski, przez następne stulecia miasto – z uwagi na swoje dogodne położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych z jednej strony, z drugiej zaś ze względu na opiekę i hojność kolejnych polskich władców i wielkich rodów szlacheckich (Krasickich, Herburtów, Fredrów, Kmitów, Orzechowskich, itd.) – przeżywało bujny rozkwit. Problemy miasta, podobnie zresztą jak całej Rzeczypospolitej, zaczęły się wraz z wiekiem XVII. Wówczas ziemie przemyskie były regularnie pustoszone przez najazdy Tatarów, Wołochów czy Kozaków. Niemały wkład w upadek Przemyśla miały również liczne grabieżcze kampanie obcych wojsk oraz dwa wielkie pożary z początku XVIII wieku. Kres niegdyśszej świetności miasta położył w 1772 roku I rozbiór Polski, w wyniku którego wyniszczony Przemyśl włączony został w granice Imperium Habsburgów – wszedł w skład prowincji Galicja.

Austriacki zaborca, pomimo systematycznego rozszerzania autonomii Galicji, nie stwarzał realnych możliwości dla gospodarczego rozwoju miasta. Sy-

poższe pierwszym królem Polski Bolesławem Chrobrym w granice polskiego państwa (narydu z Червенскими городами). Далее была непрекращающаяся борьба за город с соседними странами, в том числе с княжествами русинскими и венгерскими. С 1087 г., в течение почти 200 лет, Пшемьсль был столицей суверенного русинского княжества. Наконец, в 1340 г., король Казимир Великий вновь присоединил Пшемьсль к Польше. Он приказал построить замок на возвышающемся над городом холме, который сохранился в современное время.

После закрепления принадлежности Пшемьсля к Польше в течение ряда столетий, благодаря своему выгодному расположению на перекрестке важных торговых путей с одной стороны и с другой из-за ухода и щедрости последовательных польских правителей и великих благородных семей (Красицких, Гербуртов, Фредров, Кмитов, Ожеховских и других) переживал расцвет. Проблемы города, как и всей Речи Посполитой, начались с XVII в. Тогда пшемыские земли регулярно грабили татары, валахи и казаки. Значительный вклад в падение Пшемьсля внесли также ряд грабительских кампаний иностранных войск и два больших пожара в начале XVIII в. Первый раздел Польши в 1772 г. положил конец прежнему блеску города, в результате этого раздела, разрушенный Пшемьсль был включен в границы Империи Габсбургов и стал частью провинции Галиция.

Австрийский захватчик, несмотря на постоянное расширение автономии Галиции, препятствовал экономическому развитию города. Ситуация нача-

Ul. Franciszkańska

tacja zaczęła się zmieniać wraz z pogarszaniem się relacji pomiędzy zaborcami (w szczególności między Austrią i Rosją). Jeszcze w trakcie wojny krymskiej (w 1854 roku) Austriacy, doceniając strategiczne położenie Przemyśla, podjęli decyzję o rozpoczęciu wokół miasta prac fortyfikacyjnych. W następnych latach powstawały kolejne umocnienia, czyniąc w przededniu wybuchu I wojny światowej Przemyśl trzecią pod względem wielkości twierdzą pierścieniową w Europie. Gwałtownej rozbudowie uległo również samo miasto – powstawały zarówno obiekty militarne, jak i cywilne. Sama zaś Twierdza Przemyśl stała się areną niezwykle ciężkich walk pomiędzy Prusami i Austro-Węgrami a carską Rosją.

I wojna światowa dobiegała końca i mieszkańcy Przemyśla postanowili wybić się na niepodległość. W konsekwencji doszło do krótkich, lecz zaciętych walk z Ukraińcami, które zakończone zostały w nocy z 11 na 12 listopada 1918 roku. Przemyśl ponownie stał się polskim miastem. Młodzi przemysłanie, którzy polegli zarówno w obronie miasta, jak i w okresie późniejszych walk o niepodległość, zyskali miano Orląt Przemyskich.

Podobnie jak cała Rzeczpospolita, także i Przemyśl nie mógł długo cieszyć się świeżo odzyskaną niepodległością. W pierwszym okresie II wojny światowej

ła zmieniać narydu z ухудшением отношений между захватчиками, в частности между Россией и Австрией. Даже во время Крымской войны (в 1854 г.) австрийцы, высоко оценивая стратегическое расположение Пшемысля, решили начать фортификационные работы вокруг него. В последующих годах были построены новые укрепления, и накануне Первой мировой войны Пшемысль стал третьей по величине крепостью в Европе в форме кольца, интенсивно расширялся, были созданы как военные, так и гражданские объекты. Крепость Пшемысль стала местом крайне тяжелых боев между Пруссией, Австро-Венгрией и царской Россией.

Первая мировая война заканчивалась, и жители Пшемысля решили бороться за независимость, происходили непродолжительные, но жестокие бои с украинцами, которые были завершены в ночь с 11 на 12 ноября 1918 г. Пшемысль вновь стал польским городом. Юных жителей Пшемысля, погибших в обороне города и во время последующей борьбы за независимость, называют „Пшемыскими Орлятами”.

Как и вся Речь Посполитая, так и Пшемысль не могли долго наслаждаться недавно восстановленной независимостью. В первом периоде Второй мировой войны через территорию города, вдоль реки Сан, проходила граница между нацистским Третьим Рейхом и Советским Союзом. Проводимая оккупантами политика (грабежи, убийства мирных жителей, в том числе местных евреев, и т.п.), последующие битвы, привели к огромным человеческим и материальным потерям. В конце войны польским жителям пшемысльской земли пришлось столкнуться с еще одной угрозой – атаками украинских националистов.

После преодоления украинской опасности, также благодаря последующим депортациям в рамках акции «Висла», в истории города начался неблагоприятный период. В результате действия коммунистической власти Пшемысль стал незначительным городком. После падения коммунизма эта тенденция стала меняться. Постепенное развитие и систематическое обновление зданий подчеркнули его уникальное историко-культурное наследие.

ПШЕМЫСКИЕ БОГАТСТВА

Пшемысль очаровывает богатством исторических мест и памятников, которые не только свидетельствуют о его бурной истории, о жизни прошлых поколений его жителей, но и создают особую атмосферу больше чем тысячелетнего города.

Центром города является рынок, который по двум причинам заслуживает того, чтобы называться феноменальным польского и возможно даже евро-

przez terytorium miasta (wzdłuż biegu rzeki San) przebiegała granica pomiędzy nazistowską III Rzeszą a Związkiem Sowieckim. Zarówno prowadzona przez okupantów polityka (grabieże, mordowanie ludności cywilnej, w tym miejscowych Żydów, itp.), jak i późniejsze walki, doprowadziły do ogromnych strat materialnych i ludzkich. Pod koniec wojny polscy mieszkańcy przemyskiej ziemi musieli stawić czoła kolejnemu zagrożeniu – atakom ukraińskich nacjonalistów.

Po zażegnaniu ukraińskiego zagrożenia (również dzięki późniejszym deportacjom w ramach akcji „Wisła”) rozpoczął się niezbyt korzystny okres w dziejach miasta. Komunistyczne władze bowiem sprowadziły Przemyśl do roli mało znaczącego ośrodka miejskiego. Po upadku komunizmu tendencja ta zaczęła się odwracać. Stopniowy rozwój i systematyczna rewitalizacja zabudowy miasta uwypukliły jego unikalną spuściznę historyczno-kulturalną.

PRZEMYSKIE BOGACTWO

Przemyśl urzeka bogactwem zabytków i pomników historii, które nie tylko stanowią świadectwo jego burzliwych dziejów oraz życia minionych pokoleń jego mieszkańców, ale również tworzą specyficzny klimat ponadtysiącletniego miasta.

Centralnym punktem miasta jest rynek, który z dwóch względów zasługuje na miano ewenementu w skali Polski, a być może nawet Europy. Po pierwsze, jego powierzchnia jest pochyła. Po drugie, zabudowany jest jedynie z trzech stron – kamienice zachodniej pierzei nie zachowały się do czasów obecnych. Pozostałe pochodzące z XV i XVI wieku kamienice zostały przebudowane w wieku XIX, a następnie poddane gruntownej rewitalizacji kilka lat temu. Przy rynku mieści się także zabytkowy ratusz z końca XV wieku. Oprócz funkcji administracyjnych, budynek ratusza pełni również funkcję bramy do przemyskich podziemi – w 2015 roku otwarta została podziemna trasa turystyczna mająca swój początek właśnie w jego podziemiach. Dopelnienie rynkowej zabudowy stanowi fontanna ze znajdującym się w herbie miasta niedźwiedziem oraz pomnik Józefa Szwejka – bohatera powieści Jarosława Haszka pt. „Przygody dobrego wojaka Szwejka”, której akcja toczy się m.in. w Twierdzy Przemyśl.

W bezpośrednim sąsiedztwie rynku mieszczą się przepiękne i bogato zdobione kościoły Reformatorów, Karmelitów oraz Franciszkanów, którym towarzyszą zespoły klasztorne. Jak przystało na miasto wielowyznaniowe, w Przemyślu znajdują się także: archikatedra bizantyjsko-ukraińska (Przemyśl jest stolicą grekokatolickiej archidiecezji przemysko-warszawskiej), dwie prawosławne cerkwie (do II wojny światowej na terenie miasta było ich kilka) oraz dwie synagogi.

Wieża zegarowa

пейского масштаба. Во-первых, его поверхность наклонена. Во-вторых, он окружен застройкой только с трех сторон – здания западного фасада не сохранились до наших дней. Другие особняки, происходящие с XV и XVI вв., были переделаны в XIX веке и несколько лет назад подвергнуты тщательной реставрации. На рынке находится также историческая ратуша конца XV в. Помимо административных функций, ратуша служит также плюсом пшемыскому подземному миру – в 2015 г. был открыт подземный туристический маршрут, начинающийся в подвале ратуши. Территорию рынка дополняют фонтан, с находящимся в городском гербе медведем, и памятник Иосифу Швейку – герою романа Я. Гашека „Похождения бравого солдата Швейка”, действие которого разворачивается среди прочего в Крепости Пшемесьль.

В непосредственной близости от рынка располагаются красивые и богато украшенные церкви кармелитов, реформатов и францисканцев, рядом с ними монастырские комплексы. В Пшемесьле, как в многоконфессиональном городе находятся: византийско-украинский кафедральный собор (Пшемесьль является столицей греко-католической архиепископии пшемыско-варшавской), два православных храма (до Второй мировой войны было их несколько), две синагоги.

Zamek Kazimierzowski

Nieopodal rynku biegnie również dawny trakt królewski prowadzący do górującego nad miastem Zamku Kazimierzowskiego (wieloletniej siedziby najstarszego w Europie stałego teatru amatorskiego „Fredreum”) i otaczającego go zespołu parkowego z licznymi altanami i alejkami. Przy trakcie wznosi się rzymskokatolicka bazylika archikatedralna – jeden z najcenniejszych i najstarszych zabytków Przemyśla. Została wybudowana w stylu gotyckim na przełomie XV i XVI wieku na miejscu XII-wiecznej rotundy św. Mikołaja.

Wreszcie od rynku odchodzą dwie wyjątkowej urody ulice: Kazimierzowska oraz Franciszkańska, które łączą się w miejscu zwanym Plac na Bramie. Przy placu tym, w wieży zegarowej, swą siedzibę ma jedyne w Polsce i prawdopodobnie na świecie muzeum dzwonów i fajek. Od wieży zaś niedaleko jest do dworca kolejowego, wzniesionego przez Austriaków na wzór dworca w Wiedniu, który po przeprowadzonych niedawno pracach restauracyjnych został uznany za jeden z najpiękniejszych w Polsce.

Ważnym elementem przestrzeni miejskiej są także przemyskie nekropolie, zajmujące malowniczo położone rejony miasta. Oprócz założonego w XVIII wieku zabytkowego cmentarza głównego, w Przemyśle znajdują się: cmentarz żydowski, kompleks czterech cmentarzy z I wojny światowej, niemiecki cmentarz wojenny oraz kilka pomniejszych nekropolii.

Pierwszowojenne cmentarze wojskowe są również częścią innego, niezwykle popularnego zabytku Przemyśla i jego okolic – zbudowanej przez Austriaków Twierdzy Przemyśl. Twierdza składa się z trzech pierścieni: zewnętrznego, wewnętrznego oraz pomoc-

Neдалеко рынка также проходит давняя королевская дорога, которая ведет в возвышающийся над городом замок Казимира Великого (многолетнее помещение старейшего в Европе самодеятельного театра „Фредреум”), окруженный парковым комплексом с многочисленными беседками и дорожками. Рядом с королевской дорогой находится Римско-католический кафедральный собор – один из самых ценных и самых старых памятников Пшемысля. Собор был построен в готическом стиле на

переломе XV и XVI вв. на месте XII-вечной ротонды святого Николая.

Наконец от рынка отходят две особенно красивые улицы: Казимировская и Францисканская, которые соединяются в месте, называемом Площадью у Ворот. Рядом с этой площадью находится башня с часами – единственный в Польше и возможно в мире музей колоколов и табачных трубок. Недалеко башни – железнодорожный вокзал, построенный австрийцами по модели вокзала в Вене, после проведенной недавно реконструкции, он был признан одним из самых красивых в Польше.

Важным элементом городского пространства являются также пшемыские некрополи, расположенные в живописных районах города. Кроме, основанного в XVIII в., главного исторического кладбища в Пшемысле находятся: еврейское кладбище, комплекс четырех кладбищ Первой мировой войны, военное немецкое кладбище и несколько других небольших.

Военные кладбища Первой мировой войны являются также частью очень популярного памятника города и его окрестностей – Крепости Пшемысль, построенной австрийцами. Крепость состоит из трех обводов: внешнего, внутреннего и вспомогательного. Все форты, а также другие элементы укреплений, в конце второй осады города царской армией, непосредственно перед капитуляцией крепости в марте 1915 г., были взорваны по приказу австрийского штаба. Последние годы ведутся интенсивные работы по реставрации фортов, по строительству туристических пешеходных и велосипедных трасс. История Крепости Пшемысль вдохновляет местных исследо-

Kamienice

niczego. Zarówno forty, jak i inne elementy umocnień, zostały wysadzone u schyłku drugiego oblężenia Przemyśla przez carską armię w marcu 1915 roku, tuż przed poddaniem twierdzy przez jej austriackie dowództwo (dwukrotnie liczniejsze siły rosyjskie, poza przeprowadzaniem ataków na austriackie pozycje i intensywnym ostrzałem artyleryjskim, zamknęły na tyle szczelnie pierścień okążenia wokół Przemyśla, że zdołały przerwać wszystkie linie zaopatrzenia dla obrońców twierdzy). Od kilku lat jednak prowadzone są dosyć intensywne prace w zakresie rewitalizacji poszczególnych fortów oraz budowy i oczyszczania pieszych i rowerowych szlaków turystycznych. Z kolei tematyka związana z pierwszowojenną historią przemyskiej twierdzy pobudza wyobraźnię miejscowych badaczy, miłośników militariów oraz członków grup rekonstrukcyjnych.

Przemysł może poszczycić się jeszcze wieloma zabawkami oraz atrakcyjnymi historycznie i wizualnie miejscami. Pomimo jednak tak ogromnych walorów turystycznych i historycznych, miasto przez wiele lat stanowiło jedynie krótki przystanek w drodze bądź na Ukrainę, bądź też w pobliście Bieszczady. W ostatnim czasie sytuacja ta ulega wyraźnej zmianie i niemal każdy, kto przybywa do Przemyśla, wyjeżdża oczarowany bogactwem i niepowtarzalnym klimatem tego ponadtyśiącletniego miasta.

Wojak Szwejk

вателей, любителей оружия и членов реконструкторских групп.

В Пшемысле есть еще много памятников и интересных исторических мест. Тем не менее, несмотря на эти огромные туристические и исторические ценности, на протяжении многих лет город был только короткой остановкой на пути в Украину или близлежащие горы Бещады. В последнее время эта ситуация изменилась и почти каждый, кто прибывает в Пшемысль, уезжает отсюда очарованный богатством и уникальной атмосферой этого больше чем тысячелетнего города.